

մուծվելու պահանջել, Ատեանը պէտք է կաղ-
մուխ այնպիսի անձերէ որոնց անկողմ
նախաւորութեանը եւ պարկեշտութեանը հա-
մոզուած ըլլան երկու կուսակցութիւններն
ալ, Այդ ատեանը պէտք է որ մի առ մի քննէ
յաւելումներն բոլոր իրողութիւններն, գրաւոր
վարչութիւններն պահանջէ թիրաքեանի վաշ-
րամ պէջ Տատեանի պէս անձերէ՝ որոնց կը
վերաբարձին Յաւելումներն մէջ որոշ կար-
ծիքներ, և որոնք պարտաւոր են յայտնել թէ
ի՞նչ կը մտածեն իրենց վերադարձուած այդ
կարծիքներուն նկատմամբ, Այդ ատեանին վը-
ճիւղը ամենքը պարտաւոր պէտք է ըլլան ըն-
դուենելու իրենց վերջնականը, և այդպէսով
միայն պիտի փարատի այդ անտանելի մղձաւա-
նը որ մեր ազգային գործունէութեան միջո-
ւորտին մէջ ամենէն վնասաբեր երեւոյթներէն
մէկը եղած է:

Իրօշակեան կուսակցութիւնը, օգնելով որ
այս ատեանը կազմուի, «հայրապետական
գործ» մը կատարած պիտի ըլլայ իր մերժումով՝
ճշդ հակառակը, Իրօշակեան կուսակցութիւնը
երկարատեւութեան մը առջեւ կը գտնուի.
եթէ համոզուած է իր վճռին ճշդութեանը,
պէտք է այժմէն վտառ ըլլայ ինչ կազմու-
ելիք Ատեանը իրաւունք պիտի տայ իր վը-
ճին քանի որ Ատեանը պիտի թաղկանայ պար-
կեշտ և անկողմնակալ Հայերէ, և այս պարա-
գային, պէտք է որ խանդավառութեամբ ըն-
դունի պատուոյ ատեանին կողմէ թիւնը, եթէ
չընդունի, պիտի ապացուցած ըլլայ՝ ա՛. թէ
վտառն չէ իր վճռին ճշգրտութեանը, կամ՝ ք.
թէ չի նաւասար որ ամբողջ հայ ազգին մէջ
4 կամ 6 Հայ կրնան գտնուիլ որ բացարձա-
կապէս պարկեշտ, անկողմնակալ եւ արդա-
րագատ ըլլան:

Ա. 2.

Թ. Գ. «Մարտ»ի վերջին թուոյն մէջ, կը
տեսնենք Թ. Գ. Յակոբեանի և Իսկանդարի մէկ
նամակը, որով պէտք էր զգացնեն պատուոյ
ատեանի մը եւ անոր վարչապետի թէ կազմու-
թիւնը կը պահանջեն ազգային ընդա-
նուր բարոյականին համար իրենց անբաժնի
կարիքի մը գոհացումը, Բրոքի, Յակոբեան և Թ.
Իսկանդար հանրաճանաթ են իրենց բազմամասն
անձնուէր, անշահականորէ գործունէութեամբը,
և շատ զոհեմ որ այս պարագային մէջ իրենց
հեղինակաւոր ու ազնիւ ձայնը լսելի կ'ընեն,
չորոյ տակով չարիքին միակ դարմանը որ կա-
րելի է և և փափաքելի:

«ՔՐԻՐԻՏԻՍՄԱՆ» ԼԱԳԻՐԸ

— 6 —

Անուբանալի ճշմարտութիւն մըն է որ մեր
գաղթ արդիւնաւոր պաշտպանութեանը համար
ինչքան որ պարտաւոր ենք հետեւել եւրոպա-
կան քաղաքականութեան ընթացքին, այնքան
ալ՝ և աւելին, պարտաւոր ենք ի նկատի ունե-
նալ մեր դրացիներու տրամադրութիւնները,
և ինչ նշանակու թիւն որ ունին միշտ համար
Եւրոպայի համակրական արտայտու թիւններու
և խրախուսանքները՝ անոնց չափ նշանակու
կալից ու կարեւոր են և դրական օգուտ ունին
մեր դրացիներու ձայնակցութիւնները: «Քրի-
տիսման» լրագիրը այժմ արժանաւոր կը հանդի-
սանայ մեր ամենամօտիկ պաշտու և քնակալի՝
Քիւրտի ձայնին, երկրորդ տարին է որ կը հը-
րատարակուի այս թիւթը՝ տնօրէն-խմբագրու-
թեամբ Պէտրիան պէվի որդի Ապտիւրահման
պէվի, կիսամեծայ հրատարակութեամբ, քրդե-
րէն լեզուով և մասամբ ալ՝ երիտասարդ թուր-
քերու ինգլիզերէով, թուրքերէն լեզուով, նախ
Կահիրէի, յետոյ Ժնեւի և վերջերս կրկին
Գահիրէի մէջ:

«Քրիտիսման»ը քաղաքակրթութեան այժ-
մեան հակադէմոյ յառաջիկայացութեան մէջ,
յետմանաց յառուկ փութիւնութեամբ ու և
աւանդով իր փոքրիկ ծաւալին մէջ ջանացած է
ընդգրկել կեանքի ու փամանակի բոլոր անշա-
նչու պայմաններն ու հայերէր անշուշտ իր
կարողութեան ու միջոցներու չափով:

«Քրիտիսման»ի տնօրէնը բմրանած ըլլալով
որ ազնու և սուրուկ հասարակութեան մը վի-
ճակին արեւտական բարեփոխումը կախուած
է սոսկ այդ հասարակութեան կրթութիւնը և
տանալէն, իր թիւթին մէջ առաջին տեղը
տուած է կրթութեան զարգացումութեանը: Եւ
իրաւ «Քրիտիսման»ի գրեթէ իւրաքանչիւր
համարի խմբագրականը քարոզ էր և կրթու-
թեան կարեւորութեանը և անբաժնիտու-
թեանը մասին և ցնցող հրաւէր մը քիւրտ հա-
սարակութեան հոգով անոր փառքին և փու-
թով անոր տիրանալու: «Քրիտիսման»ը իր
այս վարդապետութեան համար կը գործածէ
իր ամսիկ ընթերցողին հասկանալի լեզու մը և
Լիւանիլ տալու համար անորից զազափար-
ներու ճշմարտութիւնը, փաստիւր, օրինակներ
առաջ կը բերէ բնութենէն, դրացի ծանօթ փա-
ղովու րդենքէն, և նոյն Բակ «Պուրան»ն ու թու-
ղունի և կը ցանայ բնութենի տալ իր օր-
գովորին, որ քիւրտք իր այժմեան աւագակ
ազգի ամօթալի ու տխուր համբաւը կը պար-
տի սոսկ իր գործողութեանը: Մեծ չի և հա-
ւատ ունի ու կը ներշնչէ թէ քիւրտն ու ըն-
դունակ է և կրնայ ապագային՝ իրեն ալեւ
սկան ցնէ ժողովուրդը իր իրեն յառուկ պա-
տուաւոր դիրք մը ունենալ մարդկութեան մէջ՝
եթէ ջանայ շուտով թօթափել իր միջոցը պար-
փակող տգիտութեան մասախուզը: Եւ «Քրիտ-

տիսթան» վաստերով կ'ապացուցանէ որ քիւրտի տգիտութեան միակ պատճառը թուրք կառավարութիւնն է եւ թէ քաղաքական ինչ ինչ կ'ենտու խնդիրներն լուծմանը համար թուրքին աւելի ձեռնադրու է քիւրտի տգիտութիւնը : Հրաւելի կը կարծայ թիւրքերուն ուղիք գալ եւ իրենց մէջ կըթուկիւնն տարածելու արդար պահանջն ընել կառավարութեան, ու եթէ կառավարութիւնը հակառակ այդ նպատակով ժողովրդէն հաւաքած տուրքին, շարունակէ իր անտարբերութիւնը, ինչ որ հաւանական է, կը յորդորէ իրենց սեփական քանքերուն գիմել, ինչպէս ըրած են թուրքի միւս հպատակները : Եւ «Քիւրտիսթան»ը առաջինը կը լինի քիւրտ հասարակութեան մէջ այս պահանջը ներկայացնող :

Չնայելով որ «Քիւրտիսթան»ը քիւրտ գրականութեան հիմը կուգայ զինք, դեռ եւս ժողովրդական գրականութեան այնքան կարեւոր բաժինն մը չունի, քրդական բազմազան գաւառաբարձներէն կը գործածէ Պարուարին կամ Թիարինը միայն զոր մշակելու : Նպատակով կ'ազատէ յաճախ արաբական եւ թրքական բառերով : Քիւրտ ժողովուրդը գրական բազմութիւն բանաւոր արտայայտութիւններէն կը պարունակէ : Արի ու Մամէ» ոտանաւոր տոսմը միայն, որ չարունակելի է դեռ :

Ունի պատմական բաժին մըն ալ, որ սակայն դիտական ամէն արժանիքէ դուրէն դժբաղդաւոր : Հոն անտառային անվախ կանխարկով մը քիւրտը սասանեան աւազանին մէջ մկրտեց յետոյ, դարեւրով դրայէն հակայ թուրքի մը Պէտրիսան պէկի հաւան վրայ կը ցտգոծէ եւ Պէտրիսան պէկի վրայ կանգ կ'առնէ :

Այսպէս թէ եւ դեռ «Քիւրտիսթան»ը դիտական բանասիրական արժանիք մը չունի, սակայն քաղաքական տեսակէտով մեծ տեղ մը եւ դեր մը ունի իր համարիւններուն մէջ եւ անոր բնած ուղին իր հասարակութեան համար շատ օգտակար ու բարեբար է, ինչպէս համար խիստ անհակա : Պարզ եւ մեկին կերպով կը պարզէ քիւրտերուն, թուրք կառավարութեան արդի անկարգ կազմակերպութիւնը, իր բոլոր զեղծ մեղքերով, եւ այս ամբիւ եւրոպական կառավարութեանց ոտնձգութիւնները թրքական խախտ մէջ : Բազաքական իրերուն ընթացքը կը նախատեսէ եւ համոզուած հաւատարմ էր կ'ընդդառնի որ թուրք կառավարութիւնը իր այժմեան խախտու եւ անգործ վիճակով ճակատադրական անարարմանին գահավիժման մը եւնթաղեալ է այլեւս : Թաջորդ լուծի մը տակ — այսինքն ուղեական լուծի, — իր հասարակութեան տոհմային գոյութիւնը պահպանելու նպատակով կ'աշխատի իր բոլոր ուժովը այժմէն անոր կարեւոր գիրք մը գրաւել տալ : Եւրոպական քաղաքականութեանց մէջէն աւանդին հակուծ մը ցոյց կուտայ Անգլիական քաղաքականութեան եւ այս այն աստիճան որ անգլո-թրքականիսն պատերազմին համար, հարիւրաւոր քիւրտ կամաւորներու պատրաս-

տականութիւնը կը յայտնէ Անգլիական կառավարութեան, ստալակութիւնն մը որու կատարումը Բարձրագոյն Դուռը խախտած է :

Սակայն «Քիւրտիսթան»ը եւրոպական քաղաքականութեանց մէջ իր ընտրութիւնը ընելով հանգեմ, իր ապագայ բարձրութեան յոյսը անտեսմէ ոչ մէկուն վրայ կը դնէ, այլ միայն քիւրտ հասարակութեան ուրոյն քանքերուն եւ քիւրտին դրացի Հայուն նիկակակցութեանը վրայ : Ուստի ամէն ճիգ ի գործ կը դնէ քիւրտի եւ Հայուն մէջ թուրքի միջնեւ հիմակ սերմանած ատելութիւնը արմատախել ընելու եւ զանոնք «քնակակցի բարեկամական եւ բաղկակցի շահակցական կուպրով միմեանց չաղկակցելու» : Այս առթիւ «Քիւրտիսթան»ի կարգացած քարոզներն ու հրաւերները բազմաթիւն են եւ իրենց պարզութեան մէջ շատուագրու : Ան այժմ կը բաւականաճաճ հոս թարգմանուած թիւրք զինելով «Քիւրտիսթան»ի տնօրէնին եւ կամ հետեւեալ բազմաթիւ շահակց շահակցի որ կը լինէ ձեզիքեցի Մոլլա Մալէկի ստորագրութեան, եւ որ կ'ապացուցանէ թէ «Քիւրտիսթան»ի ցանաճ սերմերը արդէն սկսած են պլուտուել տալ :

(«Քիւրտիսթան», Ա. Տարի, Թիւ 14)

Տէր իմ (Մեր է մըն),

Այս լրագիրը որու հրատարակութիւնը ձեռնարկած էք, ասանեւէնից օրն անգամ մը միայն լոյս տեսնելով բաւական չէ : Մեր երկրի մէջ դժուարաւ մեր ձեռքը կ'անցնի՝ կը կարգանք : Իոպ Պէտրիսան պէկի զաւակները մեր քիւրտերուն տերին էք, Գեզ նման տէրերէն մենք միշտ բարեք կը սպասե՞ք : Կը մաղթեմք որ ձեր այս գործը ձեր օր բարեկերտ շարունակութիւնը ըլլայ, եւ յոյս ունինք որ ձեր բարեգործութիւնը Աստուծոյն Մարգագէին ընդունելի կ'ըլլայ, Իոպ ձեր լրագիրով յաւիտեան կ'անմահացնէք ձեր անունը :

Գիտութեան կարեւորութեան մասին կը գրէք : Գիտութեան օգուտը արդարեւ անուրանալի է : Գիտութիւնը այնպիսի լոյս մըն է, որով կոյրերն ու ինչ իրենց համար տեսանելիքներ կ'ունենան : Իայց ի՞նչ ընելը որ այսօր զարգացած անձինք դեռ չկան մեր մէջ : Աստուած թշնամու աչքերը կուրցնէ : Ապտիւլ Համիտան ըստ, հիմակ այլեւս գիտեցէ թէ ինչ որ քիւրտին կ'ընայ լաւ : Բարի ըլլա՛յ զայն հուզեր : Խայտառակ եւ անազնիւ անձեր է հաւաքած իր շուրջը, իր Թիւրքականները ամբողջն ալ արիկաներ ու բոլայներն, անոր համար մեր վիճակն ալ այսպէս երթալով կը վառ-թարանայ : Քիւրտով զարգիլը ապա ուրեմն Պէտրիսան պէկի որդեգրելը մնայ : Սակայն ներքեցէ նկատելու որ դուք ալ ոչ ճանչցած էք ձեր պարտականութիւնը, ապա թէ ոչ ինչո՞ւ ջրան տարի առաջ չպիտի հրատարակուէք այս լրագիրը :

Մեր վրայ եկած պաշտօնեաները դեռ բըռնութիւն կը բանեցնեն եւ մեր գոյքը կը յա-

փչտակեն • սակայն կը յուսանք Աստուծոյ որ այս վճռալը այլեւս երկար չպիտի տևէ եւ այն յոյսը ունինք որ Բիւրութիւն ալ քարոզութեան երջանկութեան բուպին հասած է :

Ձեր լրագրի նկատմամբ ուշադրաւ կ'են մը կայ, այն ալ այս է որ ձեռքս ունեցած բոլոր համարները կարգադրով կը տեսնամ որ գոեք միշտ միմիայն ինչ քան որ լաւ է բարի է այն կը գրէք, ապա ինչո՞ւ անոր ազատ մտաքը մեր երկրին մէջ արգիւրուած է... ուրիշն Սուլթան Համիդին կը հրաժարի, իոյնս կուտայ բարի բաներէն : Ասկից զատ՝ կը լսենք որ ամէն տեղ զպրոցներ կը բացուին ու ժողովուրդներ կը կրթուին, միջոցաւ մեր երկիրը տակաւին կըրթութեան նոյոյն անգամ տեսած չէ : Պարզ է ապա որ թագաւորը իջ ցանկար որ Բիւրութիւնը, ընդհակառակն ուրախ կ'ըլլայ որ մենք միշտ ապաշին ուրիշ ժողովրդներէն ստոր մնանք : Ամբողջ քիւրտները Հայքուս դէմ կը հանէ անոնց վրայ յարձակել կուտայ : Մենք հիմակ այլեւս կը հասկնանք որ Հայը կը նեղուի (եւ իր տանըմանքէն կը հեծկլտայ), եւ այժմ թագաւորի նպատակն ալ կը հասկնանք : Ան կուզէ որ մենք միշտ Հայքուս հետ կուտած մնանք : Բայց թող այլեւս ուշքի գայ եւ հաւատացած լինի (թագաւորը) : որ մենք այսուհետեւ մեր պատուով վրայ կ'ըրդուած մեր տիրոջ (ձեր) պաշտ պանութեամբ եւ հրահանգով ըստ մեր կարի մեր ձեռքէն եկած մարդկութեանը (բարեկաւ մութիւն) պիտի ընենք անոնց (Հայքուսն) : Մենք կ'ըմ'անենք որ մեր ամբողջ շարեաց պատճառը «Պալատի» պատակալից եւ նեո հոգիներն են : Աւագիւլ կուզայ սա բանին որ Պոլսոյ մէջ այսօր այսքան հազարաւոր քիւրտներ կան, եւ անոնցմէ մէկը որ մը մահուան հաւրածով մը այն նեղը մէջ տեղի չէ անհետացուցած : Ապակցուցիչ բան մըն է որ թաղաւոր մը բոշայի մը ձեռք խաղալիկ դարձած է : Այս նամակը վերջինը չպիտի ըլլայ • յոյս ունիմ որ այսուհետեւ ատիթ կ'ունենամ Բիւրութեան ձեռք տեղեկութիւններ հաղորդել, սակայն վստած չեմ թէ այս նամակն իսկ ձեր ձեռքը պիտի հասնի կը յուսամ թէ չնորկ կ'ընէք պատասխանել ինձ :

Այսուհետեւ յաճախ տեղեկութիւնն պիտի տանք (Անանխի) մէջ «Բիւրութեան» ի պարտականութեան մասին :

ԼՈՇՏԱԿ

Բարեկ

ՊԱՏՐԱՐԹԻՆ ՇՐԱՒԱՐՈՒ ԵՃ

— 0 —

Օրմանեան պատրիարքը դարձեալ հրաժարական տուաւ մարտ թուոյ սկիզբները : Պոլսէն մեղի կը հաղորդեն թէ պատճառաբանեալ հրաժարական մը տուած է պալատին, եւ ասի զայրացուցած է Սուլթանը : Հրաժարականին պարտականութիւնը հաղորդուած է եւրոպական մամուլին, եւ «Թան», ինչպէս եւ ուրիշ լրագիրները, Բրաւարակիցին ընդարձակ հետագիրները որոնց մէջ մանրամասնօրէն կը բացատրուէին այն պատճառները որոնց համար Օրմանեան որոշած է հրաժարիլ : Օրմանեան կը պահանջէ, որ միայն Սօի կաթողիկոսական ընտրութեան օրինաւոր ու վաղադիր լի կառարարուի, այլ եւ գաւառներուն մէջ Հայոց համար երթեւեկութեան, ինչպէս եւ օտար երկիրներէ հայրենիք վերադարձի ազատութիւն, զինուորական տուրքերու մէկ քանի տարուան զիջուած պարտքին ցնջում, եւն : Պալատը ջանացած է որ Օրմանեան հրաժարականը ետ առնէ : Բայց Օրմանեան անդրդուելի կը մնայ իր որոշման մէջ : Անցեալին սխալները դարմանելու ձեռքում մըն է այս արգիծք՝ Օրմանեանի մէջ : Կը մաղթենք որ այդպէս ըլլայ : Տատեան փայլան, որ «չար ոգին» եղած էր Օրմանեանին եւ անոր գործած սխալներուն բուն թեղադիրն ու հեղինակը, նորէն իր հնարքները սկսած է թափել՝ հրաժարականը ետ առնել տալու համար : «Թան»էն կ'իմանանք թէ Հնչակեան կուսակցութիւնը, զայրացած Տատեանի այս ընթացքէն, սպառնական նամակ մը գրկած է անոր :

«Ահաւասիկ պատճէնը, կը գրէ «Թան» իր ապրիլ 5ի թուով, նամակն մը գոր Հնչակեանի Բիւրութիւնի Պոլսոյ գործադիր մասնաճեւղը զրկած է Հայոց Գաղաքական ժողովոյ նախագահ Տատեան Արթիւր փայլալի, եւ օրինակ մըն ալ Հայոց պատրիարք Օրմանեանին : «Օրմանեան արքեպիսկոպոստ նորէն իր հրաժարականը տուաւ Հայոց Պատրիարքութեան, եւ ձեր Վեմութիւնը նորէն կ'սկսի իր գեր իսաղալ զայն ստիպելու համար որ հրաժարականը ետ առնէ :

«Երբք մեր ազգային Սահմանադրութիւնն ու մեր հիկեղեցոյն օրէնքները այնքան ոտնաւորիս եղած չէին, երբք հայ աղգը այնքան հալածուած, ստապած ու վայրագօրէն չարչարուած չէր որքան Օրմանեան արագանի պատրիարքութեան եւ ձեր Վեմութեան վարչապետութեան օրով :

«Հետեւաբար Հնչակեան յեղափոխական քոմիսիէն իրիս պարսքը կը համարի ներկայիս ձեր Վեմութեան ազդարարել թէ վճռողաբար որոշած է Օրմանեան սրբազանի հետադիմ պատրիարքութենէ եւ ձեր Վեմութիւնը թագաւորական ժողովոյ ատենապետութենէ, եւ թէ՛